

Ljubjanskoe, 1,5 km nord for Gamle Ladoga, der elven Ljubi munner ut i Volkhov. «Befestningene i tre i denne gorodisce ble snart utstørt i en ildebrann.» heter det (s. 185). «Dette skjeddde ikke senere enn 900-tallet. Derpå lå odden øde i flere århundrer.»

Så er altså selveste Rjurik rehabilitert i Sovjet, litt tentativt ihvertfall. Forfatterne vi her har møtt, er alle sammen forsiktige arkeologer som med meget sjeldne unntak (alt nevnt) skyr bastante konklusjoner. Desto mer respekt står det av deres måte å behandle et av de mest vanskelige og ømtålelige problemer i tidlig russisk historie: Erobrer virkeligg nordboere først Gamle Ladoga, dernest Novgorod, og så endelig Kiev (før de for den saks skyld, med godt følge nedad Åen, prøvde seg på Konstantinopel)? Hva skjeddde egentlig rundt og rett før 860, som bakgrunn for at begynnelsen på den største stat på jord tretr frem i historiens lys? Som de akterverdige arkeologer de er, stiller utforskerne av «Middelalderens Ladoga» og «Novgorod og Novgorods omegn i det 9. og 10. århundre» først og fremst besvarte spørsmål, men gir historikerne materiale som nødvendigvis må bidra til nye svar.

Håkon Stang

Pionjærverk om Norges idrottsrørelse

FINN OLSTAD OG STEIN TØNNESSEN: *Norsk idretts historie.*

Forsvar, sport, klassekamp 1861–1939 (bd. 1). Av Finn Olstad.

Folkehelst, trim, stiemer 1939–1986. Av Stein Tønnessen.

Utgitt i samarbeid med Norges Idrettsforbund. Aschehoug 1986–1987.

Det står klart for varje vaken bedömære att idrotten har en avsevärd betydelse i nuidens samhällsliv. Åskilligt pekar på att den betyder mera än vad man vid ett första påseende föreställer sig. Det beror bl a på att man lätt låter sig påverkas av massmedias fömligen ensidiga återspeglng av idrotten; fokuseringen på den artistiska elitidrotten innebär att toppen av isberget får dominera på bekostnad av den breda massan. Därtill begränsar var och en gärna sina vyer till de egna idrottsliga specialiteterna. I själva verket uppträder idrotten i flera huvudmanifestationer: en organiserad folkförelse, oorganiserade aktiviteter, rörligt turist- och friluftsliv, skollämne. Sammantaget ter sig idrotten – närmare besett – som en lika tidlost och viktig faktor i mänskligt liv som religion, musik, teater, konst etc. Och årminstone vad 1900-talets Norden beträffar kan idrottens roll knappast sättas efter någöndera av dessa, snarare före.

Inom forskningen finns det inte någon allmänt erkänd idrottsdefinition. I snart sagt varje studie måste därför noga deklarerats vilka begreppsbestämningar som gäller. Vissa forskare definierar idrotten snävt med inriktning mot endast tävlings- och prestationsyttringarna. Andra ser den på ungefär samma sätt som ovan anytts.¹ I praktiken är det denna senare definition som följs. Detta gäller inte

minst i den internationella forskningen, som ompänner vida viddar – detta till viss skillnad från Norden, där folkförelseinriktningen dominerar.

Hur har den historieveteenskapliga forskningen hittills beaktat idrotten? Vad angår de nordiska länderna, vilka ligger klart efter länder som DDR, BRD, Fngland, USA och Kanada, är svaret lätt att ge. Idrotten har negligerats. Det innebär ingalunda att den är helt bortglömd i akademiska forskningssammanhang. Men den ligger efter jämförbara samhällsfenomen. Den institutionella förankringen är svag, alle beror på det tillfälliga personliga intresset. Skälet till detta sakernas tillstånd leder in på frågan om den akademiska forskningens vilja och förmåga att rättvisande belysa hela samhallet. Längst som erkänt akademiskt forskningsobjekt torde idrotten ha nått i Finland – sannolikt ett utslag av idrottskulturens historiska betydelse för finländsk identitet. Hittills publicerade forskningsresultat tyder på att den norska idrotten är minst utforskad.²

Sett mot denna bakgrund är det en stor händelse, när nu en omfattande, brett upplagd historisk studie publicerats om den norska idrotten. De två författarna, Finn Olstad och Stein Tønnessen, är båda yngre fackhistoriker inriktade på modernerna tider. De har varit anställda av Norges idrettsforbund, NIF (den norska idrottsrörelsens huvudorganisation) omkring två år vardera för att skriva «Norsk idretts historie», ett tvåbandigt verk omfattande ca 750 sidor och 125 år (1861–1986). Förbundet har alltså valt den vetenskapliga vägen för sitt jubileumssyfte, en stor sällsynthet i idrottsvärlden, där den oräkneliga floran av jubileumsskrifter är skrivna av glada amatörer med inriktning på personliga minnen och interna förhållanden i tävlingarnas tecken.³

Verkets uppläggning är i huvudsak kronologisk. Det framgår av den strikka tidsgränsen mellan de två författarna: 1939. Det går också igen i avdelningarnas och kapitelns struktur. Avdelingsrubrikerna ger en antydning om var tyngdpunkterna ligger: Olstads tre avdelningar heter «Framveksten av organiserat idrett 1861–1893», «Idrettsyn i konflikt 1893–1919» och «1. Klassekampens skygge 1919–1939». Tønnessons lika många avdelningar har rubrikerna «Idrettsamling og idrettsfront 1939–1945», «Gjenreisning og stagnasjon 1945–1965» och «Idrettsrevolusjonen 1965–85». Dispositioner kan alltid diskuteras. Det är troligt att en mer renodlat tematisk disposition varit väl genomförbar och i vissa avseenden bättre. Man hade då över hela 125-årsperioden kunnat renodla exempelvis den kvantitativa utvecklingen, kampen om ledarskapet, den sociala sammansætningen hos ledare och fortlök, relationerna till statsmakterna, ideologin och tävlingsinsatserna. Men överblicken över den samlade utvecklingen hade då blivit lidande. Och även med den valda uppläggningen har förf. till stor del kunnat tillgodose de tematiske önskemålen.

Vilka avnämargrupper författarna vänder sig till nämns inte uttryckligen. Men man vågar anta att det framför alle gäller två: det historiskt intresserade idrottsfolket och fackhistoriker med flera forskare. Det är uppenbart att förväntningarna inte helt sammanfaller. Idrottsfolket önskar säkerligen en betoning av interna organisatoriska, personliga och framför alle tävlingsinriktade händelser,

1 Se i ex Tangen, J. O., *Defining Sport: A Pragmatic-Contextual Approach. – International Journal of Physical Education 12:2*, 1985; Patriksson, G., *Socialisation och involvering i idrott*, Göteborg 1979; 52 ff; Engström, L.M., *Fysisk aktivitet under fritid*. En forskningsstrategi. HLS, Institutet för pedagogik, rapport nr 12, 1979; 24 ff.

2 Samnordisk idrottshistorisk bibliografi till och med 1982. – *Idrott, historia och samhälle. Svenska idrottshistoriska förenings årskrift 1983*.

3 En ovanligt ambitiös och värdfull jubileumsskrift är Nordahl, G./Trysiljell, O., *Norsk idrett gjennom hundre år 1861–1961*, 1961.

presenterede utan tyngande vetenskaplig apparat och krånglig terminologi. Forskarna fordrar väl inifrånade vetenskapskrav och prioriterar fasta frågeställningar, samhällsrelationer och forskningsanknytning. Hur har förf. lyckats balansera mellan dessa båda poler?

Idrottsfolket har tillgodosetts på flera sätt. Många och goda illustrationer ger konkretion och utlopp för fantasiens fria spel. Utdrag ur källmaterial har (i synnerhet i band 1) tagits in i skuggade fält vid sidan av den löpande texten för att öka de historiska vinglagens brus. Instruktiva ingresser sammanfattar avdelningar och kapitel. Tillbakablickar och upprepningar (någon gång i mesta laget) har pedagogiska förtjänster. Språket är enkelt och lättfattligt. Sist men inte minst har det aktörscentrerade perspektivet satts i centrum; de ledande personerna, de organisatoriska brytpunkterna och tävlingsverksamheten får huvudparten av utrymmet.

Men också fackhistorikerna får sitt. Notapparatens kunde möjligen – strängt bedömt – på enstaka ställen ha varit mera utbyggd men fyller i det stora hela väl sitt syfte liksom käll- och litteraturförreckningarna. Resonemang och slutsatser ligger på en god vetenskaplig nivå. Samhällsbakgrunden redovisas på flera viktiga punkter.

Förf. har alltså lyckats väl i strävan att förena olika mottagargruppers intressen. Men ett enligt min mening önskvärt inslag fattas: en allmän inroduktion där målsättning, forskningsläge, källmaterial, avgränsningar av ämnet mm kommenteras. Inte minst från forskningssynpunkt hade det varit av värde att få veta hur förf. bedömt sina förutsättningar. Exempelvis borde begreppet «idrott» ha diskuterats. Enligt huvudtiteln har förf. ägnat sig åt «norsk idrett». Detta är korrekt om man därmed avser den norska idrottsrörelsen (idrotten som folk rörelse). Men ibland går man utöver denna ram, berör både det oorganiserade idrottslivet och skoldundervisningen. Först långt fram i verket (bd 2 s 124) diskuteras terminologifrågan principiellt. Det kunde gärna ha skett tidigare och något mer klargörande.

Vad forskningsläget beträffar står det klart att förf. fått göra pionjärsatser på en rad vitala punkter. Såvitt bekant finns inget större tidigare tryckt verk med fullt vetenskapliga ambitioner om den norska idrottens utveckling. Inte mycket mer har kunnat tjäna som gott underlag än ett antal akademiska uppsatser (hovedfagsoppgaver). Till det som dragit till sig tidigare forskningsintresse hör arbetaridrotten, ett internationellt fenomen som utan tvivel uppmärksammas genom sin «politiska» karaktär (jämför den livliga men intellektuellt orediga debatten om «idrott och politikk»).

Det källmaterial som används är övervägande tryckt, ett naturligt förhållande. Men på sammanlagt ett ganska stort antal punkter har otryckta källor kommit till användning. Det hade varit önskvärt att få dessa mera utförligt presenterade ämnestone i källförteckningen (band 1 redovisar inte alls de otryckta källorna samlat, fastän det av noterna framgår att både idrottsliga och andra arkiv ligger till grund för framställningen).

Så här långt har granskningen övervägande gällt allmänna utgångspunkter och formalia. Det är hög tid att nakas den historiska utvecklingen. Inledningsvis skildras intressant och sakkunnigt den norska idrottsrörelsens uppkomst. Utgångspunkten tas med all rätt – så långt det gäller rikspanet – i bildandet av

Centralforeningen for udbredelse af legemsøvelser og vaabenbrug 1861. Det var en kombination av skytte- och idrottsrörelse, där skyttet (vapenövningarna) vägrade tyngst. Skarpskytterörelsen, ett internationellt fenomen som växte fram kring 1860, inkluderade i Norge som bihang vissa idrottsgrenar, bl a skidlöpning och gymnastik. I andra länder, exempelvis Sverige, fanns detta endast anrytt; här var skytterörelsen redan från början i det stora hela separat organiserad och idrottens organisationsfas dröjde. På 1890-talet inföll dock i Norge en skitsmäsja mellan skyttet och idrotten.

Mer allmängting var av alle att döna den sociala rekryteringen inom centralforeningens ledning: en social elit av officerare, högre civila ämbetsmän och företagsledare. Rörelsen gick, som förf. tydligt visar, uppfifrån och ner – dvs den vanliga vägen i det frivilliga organisationsväsendet före 1800-talets slut, då de underifrån uppbyggda folkrörelserna började formera sig.⁴

Idrottsrörelsens inledningsfas frestar – liksom en rad andra inslag – till internordiska jämförelser. (Det är ett utslag av förmuftig självbesinning att förf. inte faller för frestelsen att expandera på detta område.) Det förefaller som om Norge gick i spetsen åtminstone vad riksorganiseringen beträffar. Danmark fick successivt en organisatoriskt tämligen splittrad idrottsrörelse med stark ställning för landsbygds-gymnastik och en ganska sen utveckling av den moderna idrotten («sporten»)⁵. Finland hämmades givetvis i sitt föreningsliv av subordinationstörn hållandet till Ryssland och av sitt isolerade läge. Sverige var påfallande sent ute i riksorganisatoriskt hänseende och impulserna kom i åtskilligt, tycks det, från Norge.⁶ Några exempel är på sin plats.

Sverige fick sin «centralförening» (namnet stämmer alltså med den norska föregångaren) först 1897. 1883 grundades den norska Foreningen for Ski-Idrettens Fremme, medan motsvarande skidfrämjande i Sverige kom 1892. Det norske turn- og gymnastikforbund uppstod 1890, året före en svensk motsvarighet. Även «turistidrotten» organiserades tidigare i Norge.

Hur en jämförelse utfaller beträffande det lokala idrottslivets organisering, fordrar alltför stort utrymme att redovisa. Det står utifrån förf.s presentation klart att Norge också här har starka turnfolk, exempelvis i form av Trysil skytte- och skiløbørförening av 1861 (betecknad som världens första skidförning) och tidiga föreningar för gymnastik och turn (det senare som bekant den tyska formen av gymnastik); den första norska turnföreningen uppstod i Oslo 1855 att jämföra med den svenska pionjärsammanslutningen Göteborgs gymnastikällskap av 1869. Men när det engelska sportflytandet på allvar började göra sig gällande vid 1800-talets slut (skidtrat i bd 1, kap 4), kan bilden av norsk ledarställning kanske behöva ändras. Det skulle kunna sammanhånga med att Norge hade så förhållandevis starka inhemska idrottstraditioner, vilka motverkade de internationella impulserna.

Man får en fascinerande inblick i konfrontationen mellan gamla inhemska idrottsformer och nya utländska. Utvecklingen gick från en allmän föreningsak-

4 Det tidiga frivilliga organisationsväsendet, se Jansson, T., Aderton-hundratals associa-tioner . . . ca. 1800-1970, 1985. *Studia historica uppsalensia* 139.

5 Korsgaard, O., *Kampen om kroppen. Dansk idræts historie gennem 200 år*, 1982.

6 Lindroth, J., Idrottens väg till folk rörelse. Studier i svensk idrottsrörelse till 1915, 1974. *Studia historica uppsalensia* 60.

tivitet i kroppsovninngarnas tecken med utrymme också för sociala inslag till en allt starkare koncentration på reglerad tävlingsverksamhet, rekordtänkande och specialisering. Ingen gren undgick förändringens vindar. Den av de fysiologiskt inriktade svenska principerna (Ingyymnastiken) påverkade föreningsgymnastiken blev alltmer prestationsinriktad, så också velocipedkåre, skidåkare med flera, vilka tidigare nöjde sig med att gå på tur. Samma tendenser gäller rodden, där kampen enligt Marti Goksøys studier rörande Bergen stod mellan specialutrustade tävlingsroddare av brittisk typ och roddare i inhemska båtar för vardagsbruk.⁷ Härmed ger förf. ett bidrag till den intressanta frågan om «den moderna idrottens» (tävlingsidrottens) ursprung och karaktäristika.⁸ Värdefullt i detta sammanhang är konstaterandet att tävlingsidrottens utövare kom från socialt exklusivare skikt av befolkningen än utövarna av äldre grenar som skytte och gymnastik.

Parallellt med dessa teman går det ideologiska. Idéutvecklingen framställs som en kamp mellan två fundamentalt skilda synsätt, vilka konkurrerat om hegemonin inom norsk idrottsrörelse från första början och fram till de senaste åren. På den ena sidan står uppfattningen att idrotten bör underställas samhällsnyttan, på den andra uppfattningen att idrotten skall bedrivas för sin egen skull. De som pläderade för samhällsnyttan var naturligt nog mer ideologiskt aktiva, de andra menade snarare att idrottens värdefulla effekter borde verka i det fördolda. Senare, när den internationella tävlingsidrotten kommit igång på allvar, kunde till den senare uppfattningen läggas den nationella äran och strävan efter att «slå svensken». Källäget blir likväl vanskligt. Den idrottsliga samhällsnyttans apostlar får komma till tals långt mer än mossidans företrädare. Möjligen har detta bidragit till att dualismen överbetonats något. Under alla omständigheter skapar förf:s grepp basen för en rad givande iakttagelser.

Den gamla centralföreningen satte tveklöst nyttoaspekten i centrum. Med sin starka försvarsanknytning betonade den framför allt idrottens militära värden. Och det stannade inte vid teoretiska deklamationer. Idrottsgrenarnas värdegraderades. De praktiska uttrycksformerna prövades nog. Skidlöpning, gymnastik, rodd i inhemska bruksbåtar var bra, mycket av sportidealitet och dess konsekvenser sattes i fråga. Från 1893, då centralföreningen efter en omorganisation koncentrerade sig på idrotten (skyttet organiserades i egna former), skärptes frontställningen. Signifikativt är Fridtjof Nansens mening vid sekelskiptet: «Öv idrett, men sky sport og alskens rekorder!» (bd 1 s 111).

Även en estetisk aspekt gjorde sig gällande i debatten; nyttoideologins företrädare ville ta hänsyn till stil och kondition vid idrottsävlingar, sportfolket var inriktat på det mätbara resultatet. Likaså delades opinionen i synen på idrottslig allsidighet contra specialisering.

Vad berättar ideologins praktiska betydelse kan förf. peka på en rad förhållan-

⁷ Goksøyr har presenterat iakttagelser från sina studier om det tidiga bergensiska idrottslivet, särskilt rodden, vid internationella idrottshistoriska kongresser, senast i Italien (Gubbio) i maj 1987.

⁸ Temat är i internationell perspektiv behandlat av bl a Eichberg, H., Leistung, Spannung, Geschwindigkeit, Sport und Tanz im gesellschaftlichen Wandel des 18./19. Jahrhunderts, 1978 och Gutmann, From ritual to record. The nature of modern sports, 1978.

den. Ett exempel utgör marathontidningen. Några år på 1890-talet fann centralföreningen denna gren lämplig och tog den till sig. Men snart avvisade man grenen, eftersom den visade tendenser till överdrifter (fysisk utmattning mm). Nyttideologin kunde alltså leda till snabba omvärtningar med ty åtföljande konsekvenser för idrottslivet. Den implicerade en interventionistisk hållning, detta till skillnad från motpartens benägenhet att låta idrottslivet utvecklas fritt (dock inom ramen för det internationella tävlingsystemet).

Ett långt viktigare område finner förf. med rätta i skidsporten. Norges oberidliga största bidrag till världsidrotten. Utförligt skildras de många överväganden som låg bakom den moderna tävlings-skidåkningens tidiga utveckling i det norska urhemmet. Bl a kan den kombinerade grenen (både längdåkning och backhoppning) ses som en eftergift åt nyttideologins allsidighetskrav.

Förf. ger vidare en god bild av hur skilda grupper och institutioner ställde sig till de rivaliserande idrottsideologerna. Med nyttideologin sympatiserade bl a Den gymnastiske centralskole liksom läkarkåren, de militära ledarna och många civila pedagoger. Med den internationella tävlingsideologin sympatiserade de idrottsliga specialförbundens folk, tävlingspubliken och sportjournalisterna. Vad som kallas fjord- och fjäll-Norge följde hellre folkhälsoidrotten än tävlingsidrotten. Och politiskt stod Venstre på samma linje, delvis med stöd av socialdemokratin. Idrotten kan alltså bidra till att belysa båda frågan om centrum och periferi och de politiska partiernas profil. Den kan vara en god mätare på ett modernt kulturfenomens spridningsförlopp. Här finns utrymme för fördjupade studier lokalhistoriskt liksom – på opinionsplanet – en utförlig kartläggning av olika grupperns idrottsuppfattning i ett riksperspektiv.

För de senare decennierna talar förf. om folkhälsoidalet och det olympiska idealet. Men det är samma värderingar som levde vidare. Skillnaden var att nya krafter tog vid. Arbetarnas idrottsförbund (Allt) pläderade mer för folkhälsan (däremot inte för de militära effekterna) än de idrottsliga sällförbunden. Även hos statsmakterna spelade detta ideal huvudrollen. Först under de senaste åren kan man notera en begynnande sammanvävning av de två ideologiska huvudtrådarna. Det blev mer fråga om både-och än antingen-eller. Intressant och övertygande är iakttagelsen att orosbilder på grund av krig och annat accentuerade folkhälsoidalet. Den sig fritt utvecklande tävlingsidrotten ses som en parallell till den politiska liberalismen. Det är mot denna bakgrund naturligt att tävlingsidrotten vunnit terräng under efterkrigstiden. Slutsatsen blir att försöken att ideologisera idrottsrörelsen inte var sälldeles framgångsrika. Utvecklingen kan, när förf. lämnar den norska idrottsrörelsen 1986, tolkas som en påtaglig förändring för den fria tävlingsidrotten.

Ett annat givande område som blir utförligt belyst är relationerna mellan statsmakterna och idrottsrörelsen. Intresset fokuseras kring den riksorganisationsriska strukturen. Vid uppdelningen mellan skyttar och idrottsmän i separata organisationer på 1890-talet medverkade statsmakterna aktivt. Nästa fas inföll kring 1910. Särförbunden för de olika idrottsgrenarna expanderade mer än den stelnade centralföreningen. Efter statlig medverkan inkluderade stadsgodkännande tillkom som en andra maktfaktor Norges riksförbund för idrat. Därfter, under första världskrigets slut, stundade en definitiv uppgrörelse mellan centralföreningen och riksförbundet. Idrotten sorterade då ännu under försvarsdeparte-

mentet och stortingsets militärkomité (för att senare vandra vidare till andra departement). Långe såg det ut som om centralföreningen skulle vinna, stödd av statsmakerna, landsbygden och idrottens distriktsorganisationer. Venstre gick – som redan nämnts – på denna linje, medan høyre och arbetarpartier lutade mest åt riksförbundet. Men slutresultatet blev en seger för den specialiserade tävlingsidrotten. Ett Norges landsförbund för idrett bildades, närmast att se som en namnändring av riksförbundet, tycks det. Statens representant, majoren Hjalmar Krag blev ordförande. Med statsmakernas goda minne fördes centralföreningen ut i periferin till en verksamhet med fosterlandskunskap, friluftsliv och kroppskultur på programmet (den upphörde på 60-talet).

1936 inföll nästa viktiga fas i den riksorganisatoriska utvecklingen. Nu var det mellan Arbetarnas idrottsförbund (AIF) och landsförbundet som motsättningar rådde. De gällde främst hållningen till idrottsutbytet med nazi-Tyskland. Landsförbundet ville se Tyskland som en «normal» idrottspartner, medan AIF ogillade idrottskontakter med detta land av politiska skäl. Ater tog statsmakernas företrädare viktiga initiativ. Socialministern fick till stånd en kommitté med målet att åstadkomma ett gemensamt uppträdande. Trygve Lie var ordförande i AIF till 1935, då han blev justitieminister, men förf. menar att AIF i åtskilligt även fortsättningsvis leddes av denne (fakttagelsen illustrerar det nära sambandet mellan AIF och arbetarrörelsen). Väsentligt i sammanhanget och ett orosmoln för landsförbundet var frågan hur den nyutträdande arbetarrörelsen skulle ställa sig till årligt statsanslag för AIF, som dittills inte fått sådant. Arbetarsidan representerades vid frågans behandling av Lie, Rolf Hofmo (se mera nedan) och arbetarpartiets ordförande Oscar Torp, en personsammansättning som antyder frågans dignitet. Resultatet är svårtolkat: på kort sikt en seger för AIF, som dock fick finna sig i att bli mer opolitiskt i försättningen. Utan tvivel bäddade detta för den fortfarande gällande lösningen av organisationsfrågan i form av en samlingsorganisation: Norges idrettsforbund (1946). Även denna sista fas skildras intressant. Klart står att det nödvungna och lyckade samarbetet bland alla idrottsmän (utom överlöpare som den kände stavhopparen Charles Hoff) under andra världskriget underlättade enhetslösningen.

Exposén visar att statsmakerna hade ett frapperande starkt inflyande över den norska idrottsrörelsen. Genom statsanslaget köpte de sig detta inflyande. Det förekom att ekonomiskt välbeställda sektorer inom idrottsrörelsen, exempelvis fotbollsförbundet, protesterade mot det höga priset, dvs en reducerad frihet. Men det var aldrig nära att idrottsrörelsen skulle avstå från statens pengar, som genom tipsmedlens entre växte betydligt. Jämförelser både med andra folkrorelser och med idrottsrörelsen i andra nordiska länder skulle sannolikt visa att stat och idrottsorganisationer i Norge var sällsynt hårt sammanknuten med varandra.

I skärningspunkten mellan staten och idrottsrörelsen uppträdde en person av stor lyfskraft: Rolf Hofmo. Tidigt, från 1918 eller förr, ville han – «den rödaste bland röda» – skapa en separat arbetaridrott och påverka den borgerliga idrotten i kommunistisk riktning. Som mer moderata krafter med idrottsintresse verkade senare stora arbetarledare som Lie och Einar Gerhardsen. 1924 bildades AIF, initialt med kommunistisk dominans men 1927–29 «övertagets» av arbetarpartiet. Från början av 30-talet var Hofmo sekreterare och drivande kraft i AIF, tydligen handplockad av Lie. Sin verkliga storhetstid hade Hofmo som chef för Statens

ungdoms- och idrettskontor (STU) ett 20-tal år, från och med det att AIF och landsförbundet slugligt gått samman, just efter kriget.

Hofmo samlade under sig läkare, psykologer, experter på idrottsanläggningar med flera specialister. Han var varm anhängare av folkhälsoideologin. Bredd- och motionsidrotten liksom det periferia Norge prioriterades framför den urbane och tävlingsidrotten. Med denna inriktning, som han försvarede med frenetisk och talang, kom Hofmo oundvikligen i konflikt med NIF:s särförbund. Den gamla dualismen fortsatte. Mycket i Hofmos program känns igen från AIF, vars arv han förde vidare från sin nya position.

Förf. klargör att Hofmo hade svårt att skilja på sina personliga failblesser och ställningen som opartisk chef för en statlig myndighet. Hans visade tecken på självsväld och intolerans mot olikänkande. Detta ledde till personliga motsättningar, i synnerhet i förhållande till förra AIF-ledaren och långvarige NIF-ordföranden (1948–61) Arthur Ruud. Exempelvis avhöll sig inte Hofmo från att driva en sannskyldig kampanj mot Ruud för att få fram en ny NIF-ordförande, något som inte lyckades.

Hofmo avled 1966. Han hade då i viss mån bildat epok i norsk idrottshistoria. Men var han en lyckosam idrottsledare? Som ideologisk braständare och vital breddidrottsförkämpe lyckades han väl; han betecknas som «norsk idretts störste konfliktskaper» (bd 2 s. 243). För den norska idrottsrörelsens harmoniska utveckling var han inte rätt man. Säkerligen bidrog han genom sin fråvaro till att NIF fick en stark expansion från och med 60-talets mitt.

AIF är det sannolikt mest skildrade området i nordisk idrottshistorisk forskning. Exempelvis har Rolf Pålbrant i en doktorsavhandling kartlagt det svenska AIF, dess förspele fram till bildandet 1929 och bortnyandet under 30-talets lopp.⁹ Seppo Hentilä har i ett tvåbandigt verk utforskat Finlands långt starkare motsvarighet.¹⁰ Vi får nu en god översikt även av det norska AIF och därmed bättre möjligheter att jämföra utvecklingen inernordiskt. Det förefaller helt klart att Finland hade den starkaste arbetaridrotten (som bekant fortfarande i verksamhet), följt av Norge, medan Danmark och i synnerhet Sverige ligger betydligt efter. Förklaringen till skillnaderna ligger med all sannolikhet till stor del i socialdemokratiens diametralt olika agerande visavi AIF.

Förf. ger en rad intressanta inblickar i AIF:s ideologi och praktiska arbete. Klart framgår att AIF i många avseenden var före sin tid men att man i andra avseenden kom i svårigheter genom att delvis förneka tävlingssystemets krafter. AIF ville vidmakthålla en helhetssyn på idrotten, varför särförbund för de skilda grenarna inte inrättades. Beträffande grenpreferenserna hade AIF och landsförbundet mest intresse för fotboll, fri idrott och skidor. Men AIF utövade mer av kraftsport (brottning, boxning, tyngdlyftning). Förvånande är kanske att AIF också bedrev en del tennis, medan landsförbundet mer än AIF sysslade med gymnastik. Vidare sökte AIF bredda sitt program genom att introducera både bildningsverksamhet och sådant som schack – på sikt uppenbarligen utan större

9 Pålbrant, R. Arbetaridrottsrörelsen och idrotten 1919–1939, 1977. *Studia historica upsaliensia* 91.

10 Hentilä, S., *Suomen työläsliikunnan historia I–II: Arbetaridrottens historia i Finland I–II, 1982, 1984.*

framgång. Man får intrycket att AIF fick allt svårare att upprätthålla en profil som avgörande skilde sig från landsförbundets.

Något skall också sägas om den kvantitativa utvecklingen, ett område som det av olika skäl är svårt att få grepp om. Den organisatoriska förändringen komplicerar jämförelser över längre tid. Medlemsbegreppet är tvevådigt. Den valda dispositionen gör det svårt att få överblick.

Mellankrigstiden utgjorde en expansiv period. Förf. söker förklara detta genom att hänvisa både till allmänt samhällliga och inomidrottsliga förhållanden (bd 1 s 261 ff). Men det sker utan att helt övertyga (något som inte heller kan begäras). Man kan lätt uppeka ett flertal faktorer med potentiell förklaringskraft: ökad industrialisering och urbanisering, mer fritid, högre materiell standard, bättre kommunikationer, effektivare massmedia osv. Men vilken eller vilka av sådana faktorer hade bevisligen en stor inverkan?

En intressant hypotes framförs i förbigående, nämligen att förekomsten av två konkurrerande riksorganisationer främjade den totala anslutningen. I sin förlängning skulle detta - övriga förhållanden lika - innebära att länder med flera riksorganisationer (exempelvis Danmark och Finland) skulle ha en kvantitativt starkare idrottsrörelse än länder med en enda (som Norge från och med NIF:s tillkomst och Sverige redan från sekelskiftet). Detta stämmer knappast. Dels kan konkurrensen ha bortstötande effekter, dels visar ämnestone den svenska idrottsrörelsen att en stark medlemsutveckling kan kombineras med ett organisationskomplex av monopolkaraktär.

Efter krigsårens undantagsförhållanden, som får sin utförliga avdelning (bd 2 kap 1-3), urskiljer förf. tre perioder. Den första präglas av en naturlig ökning i medlemsanslutningen 1945-50; ett under kriget uppbyggd idrottsbehov kunde då tillfredsställas. Därefter inföll en stagnation 1950-65. Den följdes av en lång uppgång (från 430 000 till 1,6 milj. medlemmar) 1965-85. Kanske dramatiskt i övertakt betecknas den sista perioden som »idrottsrevolutionen», ett uttryck som även grundar sig på tillväxten av tipsmedel, anläggningar mm; skulle man inte kunna tala om idrottsliga revolutioner även före andra världskriget och en serie revolutioner antar likheten av evolution. Hur som helst, kvar står frågan varför det gick så trögt 1950-65 och så snabbt framåt därefter. Förf. ägnar åtskillig och befogad tankeområda åt detta och för fram en rad synpunkter av generellt värde när det gäller att förklara idrottsrörelsens triumftåg i skilda länder under efterkrigstiden.

Stagnationen 1950-65 förklaras bl a med högre avgifter för NIF:s föreningar (ett argument framfört inom idrottsrörelsen) och elitidrottens för den breda uppslutningen avsträckande effekter (Hofmo med flera). Förf. betonar för egen del följande orsaker: för idrottsrörelsen förlorade årskullar på grund av kriget; demografiska förhållanden (relativt få barn under perioden, desto flera därefter); folkomflyttning, rotlöshet och bristande lokalpatriotism i nya försädersområden; 50-talsandan, dvs en mot hem/familj och det materiellt goda inriktad aktivitet; bristen på professionell hjälp (kansliresurser och dylikt) inom idrottsrörelsen.

Det är inte lätt att ta ställning till förklaringar av detta slag. Enklarest är att hävda att de samverkade till det resultat som skulle förklaras. Internordiska jämförelser skulle vara av intresse. Klart är att den svenska idrottsrörelsen

undgick en numerär stagnation av norsk typ. Hur förhåller det sig i detta avseende med de av kriget på ett helt annat sätt drabbade Danmark och Finland?

Frammarschen 1965-85 förses med än fler förklaringar: nya ledare tog vid efter Hofmo-epokens slut; polariseringen mellan motions- och elitididalen minskade liksom klyftan mellan NIF och STU; arbetarpartier accepterade att AIF-arvet tomsade ned; det offentliga satsade betydligt större resurser på idrotten; statsmaktarna var mindre angelägna att styra idrottsrörelsen; de demografiska förhållandena var gynnsamma; elitidrotten vann större erkännande som en del av kulturlivet; ändrade fritidsvanor ledde många från oorganiserad turgång i naturen till NIF; med dess organiserade tränings- och tävlingsprogram (med rätta påpekar förf. att den fysiska aktiviteten kanske inte ökade utan endast tog sig nya former); nya grupper tillkom (särskilt barn och kvinnor); intensifierade kommunala satsningar på idrottsanläggningar; en utbyggd organisationsapparat inom NIF.

Man kan konstatera att idrottsrörelsen expanderat mycket kraftigt under det senaste århundradet. Detta är ett internationellt fenomen. Utvecklingen i Norge kunde inte gärna gå en annan väg. De många faktorer förf. anför gäller huvudsakligen den yttre fronten. På den inre fronten aktualiseras frågan varför senare tiders människa har haft en så stark beredskap för och ett så stort behov av idrottsrörelsen. Svaren leder in på den dagliga livsföringens psykologi, sociologiska förhållanden och andra områden utanför historievetenskapens käna. Det blir också fråga om att söka pejla idrottens innersta beståndsdelar, dess »väsen», ett område som förf. visar goda ansatser att förstå. Om idrottsrörelsen alls kan »förklaras» i djupare mening, måste det ske interdisciplinärt. Förf. har givit goda bidrag från sina utgångspunkter.

Det är hög tid att göra en slutsummering. Ett mycket gott verk har åstadkommit. En så allsidig sammanfattning av idrottsrörelsens utveckling kan inget annat nordiskt land uppvisa. Prestationen är så mycket mer imponerande som den tillkommit inom ramen för ett starkt tidsbegripanst besättningsarbete och med få tidigare studier att utgå från. Några svagheter kan noteras: avsaknaden av informativ introduktion, en disposition som något försvårar den tematiska överblicken, en så bred ämnestäckning att vetenskapligt sett även mindre fruktbara områden kommit med. Men de är delvis att se som eftergifter åt en bredare läsekrets. Den instruktiva kartläggning av norsk idrottsrörelse som nu föreligger är en utmärkt språngbräda för fortsatt forskning. Den ger referenspunkter för lokalhistorisk idrottsforskning, den frestar till djupare studier från rikserspektivet och den är oumbärlig vid internordiska jämförelser. Och forskning om helt andra samhällsfenomen kan nu vid behov också beakta idrottslivet på alla dessa plan. Den idrottshistoriska forskningen i Norge har tagit ett stort steg framåt.

Jan Lindroth

2726 45

Norsk idrettshistorisk forskning

Norsk idrettshistorisk forskning har frem til nå vært svært mager. Man har hatt noen ganske få felter der det har vært drevet forskning. Ett av dem er knyttet til skiens historiske utvikling fra de eldste funn og frem til i dag (Vaage 1972 og 1979). Et annet tematisk tyngepunkt er fremveksten av den organiserte idrett i forrige århundre. To historikere ved Idrætshøgskolen driver med slik forskning, Matti Goksøyr studerer forholdene i Bergen og Kristen Mo tar for seg situasjonen i Trondheim. Arbeideridretten i 1920- og 1930-årene har vært gjenstand for flere studier, de fleste av mer populær karakter (Larsen 1972 og 1979). Det bør også nevnes at NAVF-stipendiat Jan Ove Tangen arbeider med et stort prosjekt i skjøtingsområdet mellom sosiologi og historie. Inspirert bl.a. av Galtung's konsepsjon om «social kosmologi», tar Tangen for seg idretten fra antikken til våre dager som del av vårt vesterlandske kulturelle «livssyn».

Først i de aller siste år er det opprettet en norsk idrettshistorisk forening med kontakt til det internasjonale idrettsforskingsmiljø. Forsknigen innenfor fellet idrettshistorie har etter hvert fått sitt tyngepunkt på Norges Idrætshøgskole i Oslo. Internasjonalt er idrettshistorisk forskning i sterk utvikling. Norges Idrætshøgskoles bibliotek har f.eks. for tiden abonnement på ialt 10 nasjonale og internasjonale spesialtidsskrifter i idrettshistorie og et nesten tilsvarende antall i idrettsosologi.¹

Idrettshistorie – et forsømt forskningsfelt

Vi må kunne slå fast at idrett til nå har vært et forsømt område i historisk og samfunnsvitenskapelig forskning. Dette gjelder både i Norge og internasjonalt. På mange måter er dette bemerkelsesverdig ettersom idretten er den desidert største massebevegelse i en rekke land. I Norge har f.eks. Norges Idrettsforbund med sine 1,6 millioner medlemmer omtrent dobbelt så stor oppslutning som fagbevegelsen. Idrett angår en stor del av folket i deres daglige liv. Om man ville skrive en bevissthets-historie der man skildret hva vanlige folk tenker på og er opptatt av til daglig i etterkrigstidens Norge, kan idretten umulig utelates. En sosialhistoriker ville antagelig bli slått av i hvor stor grad velferd og trivsel oppleves å være koblet sammen med utøvelse og konsum av idrett og fysisk aktivitet. Så hva er forklaringen på de profesjonelle historikerens manglende interesse for idrett?

Idrett som middel og idrett som mål

For det første vil en samfunnsviter eller historiker kunne svare at i fokus er de dyperliggende krefter som former samfunnet og historien. Mens industri, teknologi og økonomi er tunge og seriøse livsområder med stor kausal kraft er

idretten mer å sammenlikne med sirkuset og kommer langt bak i historiens vogn tog.

En slik holdning vil kunne støttes av et webersk perspektiv. Protestantisme og kapitalisme legger vekt på formålsrettet arbeid og asketisk livsførelse. Lek, spill og idrett representerer i et slikt perspektiv en ikke-seriøs livsform. I den grad historikere er farget av sin egen kulturs «protestant-kapitalisme» ender de lett opp med følgende perspektiver på idrett:

- * Idrett representerer det unyttige (i en nytteorientert kultur)
- * Idrett representerer det lekende (i en arbeidsorientert kultur)
- * Idrett representerer noe kroppslig (i en åndsorientert kultur)

Idrett blir derfor mindreverdig ikke bare i forhold til arbeidet, men også i forhold til den langt mer seriøse vitenskap, og den langt mer åndelige verden av kunst. I en webersk protestant-kapitalisme er det lite plass for idrett dersom den ikke kan bli et rasjonelt middel til å oppnå noe annet. Idrett i Cromwell-tiden, og senere på de engelske kostskoler omkring midten av 1800-tallet, ble brukt til eisk trening. Senere er idrett som helsemiddel blitt det dominerende perspektiv (Gutmann 1978).

Også om man tar utgangspunkt i marxistiske perspektiver vil idrett bli en viktig samfunnsmessig aktivitet. Selv om den yngre Marx vektlegger mennesket som sanselig-motorisk aktivt skapende vesen, så er det det produktive og arbeidende menneske som står i fokus. For marxismen blir idrett i alt vesentlig grad et middel til produktjonsøkning og bedret arbeidskapasitet. Idrett øker produktivitetene. Samtidig blir idrett et politisk middel (Hofmo 1937). Idrett blir en del av klassekampen. Dette var ALF's perspektiv på idretten i mellomkrigstiden. I Østblokken er idrett etter hvert blitt det beste propagandamiddel til å fremheve det sosialistiske systems overlegenhet (Riordan 1977).

Både et webersk og et marxistisk perspektiv fratar på en måte idretten dens egenverdi og tynge som noe som kan stå på egne ben. Idrettens legitimitet gis ved å være et redskap for noe annet, et middel i en eller annen høyere eller mer betydningstull tjeneste. Antagelig har også en rekke historikere vært fanget inn av slike kulturelle og ideologiske premisser.

De fleste idrettsutøvere, mange idrettsledere, og en rekke forskere har oppnært mot tanken om at idretten bare er et middel til å nå høyere og edlere mål. Den hollandske kulturhistoriker og filosof Johan Huizinga hevdet med stor styrke at all kultur har sin opprinnelse i lek og utfolder seg som lek (Huizinga 1956). På en måte griper han tilbake til gamle filosofer som Platon som hevdet at mennesket er skapt som gudenes leketøy og at leken er den beste delen av oss. Mennesket er mest menneske når det leker. Så forskjellige filosofer som Ortega y Gasset og Bertrand Russell har hevdet i nyere tid at lek er grunnlag for kultur. Sosialisten og lorden Bertrand Russell skrev boken «In praise of idleness», der et hovedtema er at lediggang er roten til noe godt (sivilisasjon) (Russell 1935). Y Gasset hevdet at det var det ubendige livs-overskuddet i tilværelsen som sprenget seg frem gjennom overskuddspraget lek (y Gasset 1955/56). Huizinga viste med en rekke historiske eksempler hvordan di filosofiske tesene også syntes å bli konkretisert i det lekende menneskets historiske utforminger i ridderkamp, poesi, smedviser, retter-

gang, kirkelige ritualer, idrett osv. Men i alle disse former er leken noe som bærer seg selv, den er et mål i seg selv og trenger ikke retterdiggjøres av noe annet. Det er verd å merke seg at Huizinga allerede i 1930-årene kritiserte toppidrettens degenerasjon til rent arbeid og dermed som middel til noe annet.

Nyere idrettsfilosofi er preget av rivalisering mellom nettopp de to nevnte hovedperspektiver. På den ene siden:

- * Idrett som middel til produktjonsøkning
- * Idrett som del av klassekamp
- * Idrett som modell av prestasjonsutførelse
- * Idrett som tilpasning til arbeidsverdenen

På den annen side

- * Idrett som selvrealisering
 - * Idrett som livsoverskudd og skapende liv
 - * Idrett som «concern for excellence»
- (Lenk 1972)

Aristoteles skulle mellom de goder som er mål i seg selv og de som er middel til noe annet synes å aktualiseres også i menneskets holdning til idrett. Skillet mellom idrett som middel og idrett som mål i seg selv har også vært hovedspenningen i norsk idrettshistorie, ifølge Olstad og Tønnesson.

Internasjonal idrettshistorisk forskning

Idretten er som nevnt et forsømt tema i historisk forskning. Mest interesse har det vært for idretten i antikkens Hellas og Rom (Butler 1975, Harris 1972, Lukas 1982) og for idretten på 1800-tallet og fremover mot vår egen tid (Mangan 1981, Eichberg 1979). En del av denne forskningen har bra kvalitet, men mange av de store kjennere av antikken har dessverre hatt dårlig innsikt i idrettens virkelighet og verden, med den fare for mistolkninger dette gir.

Middelalderens lek og idrett er lite utforsket. Mye materiale venter på bearbeiding og tolkning. Mye tyder på at med 100 kirkeleg fastsatte fest- og fridager i året og en rekke lekkelasser, har det folkelige idrettsliv i middelalderen vært mye rikere enn man har vært klar over (Diem 1967, Mandell 1984).

Idrettens historie de siste 200 år er relativt godt utforsket. Idrettens moderne utvikling henger blant annet nært sammen med industrialisering og teknologi (Krockow 1972) og gode studier er gjort nettopp på forholdet mellom teknologiske nyvinninger, f.eks. kommunikasjon, og utviklingen av idrett (Betts 1953). Idrettens sentrale betydning i det engelske kostskole-systemet, overklassens fair play-ideal, fremveksten av arbeideridrett og profesjonalisme på slutten av 1800-tallet er alle godt utforskede temaer (Gutman 1978, Mangan 1981). Det er engelskmennene som har oppfunnet, utviklet, gitt regler til og organisert et meget stort antall av de moderne idrettene. Englands tidlige industrialisering, overklassens kultur og ... 1, Englands penger

og makt, har på ulike måter bidratt til frembringelsen og utviklingen av moderne idrett (Gutman 1978). Englands sterke stilling understrekes av at de kunne kalle sine klubber f.eks. Alpine Club (1857/58), og sine forbund f.eks. Amateur Athletic Association (1880), mens nasjoner som senere siftet klubber og forbund måtte føye til sitt nasjonsnavn.

Engelsk sport slik den ble utviklet på 1800-tallet var preget av individualisme, vekt på ferdigheter og hard konkurranse (Korsgaard 1982, Mandell 1984). Man mente dette bidro til å utvikle individuelle ferdigheter og moralske kvaliteter som selvstendighet, besluttsomhet, lagånd osv. Men mange var svært skeptiske til den engelske sport til å begynne med, også i Norge.

Idealene bak den engelske sport kolliderte i en rekke land i Europa med den tyske turnbevegelse (Jahn) og den svenske gymnastikken (Ling). Vekten var her på samarbeid, fellesskap, harmoni, riktige bevegelser, masseoppptreder (Sandblad 1985, Krockow 1972).

Amerikansk idrett er relativt grundig historisk utforsket (Betts 1974). Det er typisk for amerikansk idrett at den i svært stor grad er koblet til undervisning og oppdragsel. Det er High School- og College-systemet som bærer idretten. Amerikansk idrett har derfor blitt preget av sterke ideologiske og moralske overtoner (Edwards 1973). Samtidig har den profesjonelle idretten i USA vært bærer av holdninger som virker langt mer amorske og pragmatiske enn i Europa. F.eks. sa den kjente amerikanske fotball-treneren Vince Lombardi allerede på 1960-tallet: «To win isn't everything, it's the only thing!» Baseball-treneren Leo Durocher fulgte opp med: «If it's under W for Won nobody asks you how» (Gardner 1974). Amerikansk idrett er også kjennetegnet ved at noen få idretter totalt dominerer som media- og publikumsidretter. De tre «store» idrettene i USA er tre lagspill (mot myten om amerikannernes individualisme). To av dem er ukjente i Europa, baseball og amerikansk fotball. Den tredje er basketball. Det er også verd å merke seg at den idrett som vinner mer og mer av markedet, amerikansk fotball, er den idretten som best avspeiler den moderne forretningsverdens korporative «management» og aggressive konflikter (Edwards 1973).

Jeg har antydnet litt om hovedinteresse-områder og satsingsfelt i den idretts-historiske forskningen. For at bildet skulle være komplett måtte man tatt med den økende sosialantropologiske utforskning av lek, spill og idrett i ulike kulturer og samfunn i fortid og nåtid (Harris and Park 1983). Selv om idrett i vid forstand synes å være et universelt fenomen, må ikke det forlede noen til å tro at det ikke er svært store variasjoner og forskjeller mellom ulike kulturer i utforming og utvikling av lek og idrett (Diem 1967). Idretten i den fjerne Østen (Kina og Japan) er på mange måter svært forskjellig både i mål og utforming fra den vestlige. Det er en økende interesse både i Vesten og Østen for den østlige idrettens egenart (Korsgaard 1982).

Idrettsforskningen i Østblokklandene har vært underkastet en ideologisk kontroll som gjør den vanskelig å vurdere. Det er stor interesse for å få vite hva som har skjedd i Østblokklandene, særlig i forbindelse med den store satsingen på idretten de siste 20 år (Riordan 1977).

Idrettshistorisk forskning i Norden

Verken i Finland eller Sverige er det kommet noen samlet fremstilling av idrettens historiske utvikling. I Sverige har Patriksson (1973) skrevet om idrett generell, sett i historisk-sosilogisk lys. Jan Lindroth (1974 og 1975) har gjort en grundig historisk undersøkelse av idretten som folkebevegelse. Den dekker foreløpig bare en del av svensk idretts historie.

I Danmark har Ove Korsgaard (1982) skrevet en samlet oversikt over dansk idretts historie de siste 200 år. Han klager over at grunnforskningen på området er sparsom. Det meste er av eldre dato og har ofte karakter av jubileumsskriving. Ofte er det spesielle idretter eller deler av idrettsbevegelsen som er beskrevet. En tilsvarende situasjon når det gjelder kilder og grunnforskning finnes også i Norge. Korsgaard begynner sin idrettshistorie i brytningstiden omkring 1780. Dansk idrett ble først preget av tysk gymnastikk (1780-årene), 100 år senere av svensk gymnastikk (Ling-gymnastikken), før den engelske sport i begynnelsen av det tyvende århundre overtok som den dominerende «legemskultur», særlig i byene. Ling-gymnastikken hadde imidlertid lenge fotfeste i den grundtvigske bondekultur på landsbygda. I 1980-årene ser Korsgaard i industrisamfunnets krise og «Grenser for vekst» nye ting bryte på innen legemskulturen. Det skjer en utvidelse av idrettsbegrepet. Bowling, fallskjermhopping, sportsdykking osv. trenger seg inn i Dansk Idræts-Forbund. Den grønne bølge medfører utendørsaktiviteter (trim og jogging), friluftsliv (vandreturer, teltturer, seilturer). En annen bølge er knyttet til *ekspresive aktiviteter* som rytmisk sportsgymnastikk, dans, dramatik og bodybuilding. Disse aktivitetene er mer prosessorientert enn resultatorientert. De domineres av kvinner. Den *åstlige bølge* inneholder aktiviteter som judo, karate, tai chi chuan og meditasjonsformer av ulik type. En *sunhetspedagogisk bølge* bryter også inn. Fysioterapi, massasje, bioenergetikk, og Wilhelm Reich-inspirerte kroppsterapier florerer.

Også i Norge lanseres en rekke nye aktiviteter i 1970- og 1980-årene. Men Tønnesson har i sin beskrivelse av norsk idretts nyeste utvikling valgt å legge lite vekt på dette som for Korsgaard er en hovedsak. Jeg vil gi Korsgaard rett men uten å akseptere hans dypereliggende paradigme-tolkning av det som skjer. Korsgaard ser utviklingen av nye og alternative bølger i idretten i lys av utviklingen av et nytt kroppskulturelt paradigme. Dette skjer som en parallell til utviklingen av nye og mer holistiske paradigmer i atomfysikk og moderne vitenskap. Dette vitner, ifølge Korsgaard, om en krise i kapitalismens kvantitativt orienterte verden med penger og idrettsresultater som synlig uttrykk for hvordan systemet fungerer.

Noen hovedtrekk i norsk idrettshistorie

Vikingetiden

Norsk idretts historie begynner i vikingetiden og kanskje enda før. Ordet idrett er fra gammelnorsk og betyr «sterk virksomhet» (ith = ksomhet, thruott =

styrke). Idrett omfattet både åndelige og legemlige øvelser. Det å kunne dikte viser og forsvare seg i diskusjon, var idrett like så vel som å ri sin hest og seile sitt skip, kaste sitt spyd og svømme langt til havs. Vikingetidens idretts-ideal er minner i mange henseender om de aristokratiske idealer i Homers verden, idealer som hører hjemme i et aristokratisk krigersk bondesamfunn (Wahlqvist 1978).

Studiet av vikingetidens idrett er kommet relativt kort. Bjørn Bjarnsson (1905) har skrevet om «Nordboernes legemlige øvelser» i oldtiden. Studien bygger delvis på Engelstoft (1802) som fant at idealer knyttet til fysisk styrke og mot var karaktertrekk som ble høyt verdsatt i vikingetiden.

Nyere tid. Tønnesson og Olstad's historieverk

Olstad og Tønnessons norske idrettshistorie kaster nytt lys over en viktig norsk samfunnsbevegelse som hittil har ligget glemt i et visst historisk mørke. Jeg skal referere visse hovedpunkter i deres fremstilling, og må nødvendigvis være selektiv, men jeg skal prøve å få frem ihvertfall noen av deres hovedanliggender.

1861-1893

Den organiserte idrett i Norge vokste frem i 1850-60-årene. I 1861 ble den første sentralorganisasjon for idrett stiftet: *Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug*. Relativt raskt utviklet det seg en rekke idretter og ved slutten av århundret var det et rikt idrettsliv. Idretten utviklet seg dels fra utenlandsk import, dels fra sømorske tradisjoner. Ski og skøyter var idrettsgrenar der Norge faktisk bestemte den internasjonale utvikling.

Det var imidlertid ikke noe enhetlig syn på idretten. De første lederne så på idretten i lys av mer allmenntilgjenge. Idrettsutøverne selv så idretten og konkurransen som et mål i seg selv. Den engelske sporten som fikk sterk innpass i 1880-årene støttet det autoteliske synet. Skytterbevegelsen, med støtte i Venstre hadde derimot klart politiske mål. Skytterbevegelsen er en av hovedstrømmingene i fasen 1861-1893. Den ønsket ut fra demokratiske idealer at folket selv skulle være våpenføre og kunne forsvare seg. Skyttekonkurranser var et middel i en slik høyere målsetting. En annen hovedaktør er turnforeningene som ut fra tysk tradisjon ville «styrke Legemet, gjøre det kraftigt, smidigt og velskikket for Menneskets Livsgjerning, befordre Sundheden - medens de paa samme Tid opfriske Sindet samt giver Manden den Selvfølelse, Ro og Fasthed ligeoverfor alleslags fysiske Farer, som er af væsentlig Betydning for ham saavel i det Enkelte, som for Fædrelandet i almindelighet» (Olstad 1987:42).

Både skytterbevegelse og turnbevegelse gjorde idrett til middel for noe annet, for sunnhet, moral, fedrelandskjærlighet. Den engelske sport ble derimot betraktet som et mål i seg selv og kom til uttrykk i de nye genre: seiling, roing, sykling, friidrett, fotball, tennis. Selv om engelsk sport av mange ble betraktet som særdeles velegnet til å utvikle moralske ferdigheter, f.eks. selvstendighet, besluttsomhet, lagånd, var mange redd for veksten på konkurranse, prestasjoner og særlig rekorder. Det objektive og målbare uttrykk for prestasjoner kom etter hvert sterkere frem også i skyting og turn, men det var

sterk motstand mot den engelske sportifisering av den sunne og nytteorienterte form for aktivitet man hadde gjennom skyting, turn og idrett.

Samtidig med den engelske sport ble den engelske overklassens amatør-ideal innført. Sportmanskap og fair play var nøkkelord knyttet til en bestemt klassebakgrunn, og den engelske sporten i Norge var i begynnelsen forbeholdt de få. Turn og sykling nådde lenger ut og man fikk slik sett en sentrum-periferorientering der byene og overklassen var preget av sport, mens turn og skyting nådde lenger ut både geografisk og i de sosiale lag.

Skytterbevegelsen gjennomløper en utvikling som er interessant på sin måte. Tradisjonelt var skyting knyttet til konge og hær, til embedsstand og overklasse. Venstrebevegelsen på 1860-1870-tallet ble drevet frem av en blanding av bønder, radikale intellektuelle, deler av håndverkerborgerkapet og arbeiderklasse. Skytterbevegelsen ble nå splittet. Fra 1881 dukket det opp folkevæpningssamlag som organiserte skytterlag i opposisjon til Centralfor-eningen, som var dominert av konservative embedsmenn og kjøpmenn. Etter hvert fikk folkevæpningen karakter av en parlamentshær, en frivillig venstre-hær støttet av Stortinget. «Folket i våben» var folkevæpningens slagord og målet var en demokratiskert befolkning utrustet med moderne våpen, i opposisjon til konservativ makt.

Idretten 1893-1919

I 1893 ble de to skytterorganisasjoner samlet under *Centralforeningen* som samtidig skulle hjelpe frem annen idrett enn skyting. Perioden 1893-1919 er preget av vekst, men samtidig av sterke konflikter i synet på hvordan idrett skulle drives og hva den skulle tjene til. Løsen er det spenningen mellom nytte og glede, heterotetisk og autotetisk sikte som står i fokus. Skolestyrer Bertel Andreas Grimeland karakteriserte i 1918 striden slik:

«Folk som virkelig har fulgt med i den nu paagaende idrætsstrid, vet at det i virkeligheten gjælder en strid mellom to forskjellige livssyn - to grundforskjellige opfatninger av maalet for idrætsarbeidet blant vort lands ungdom. For kortbets skyld kan de to grundsyn benævnes det «folkehigieniske» og «det olympiske.»» (Olstad 1987:111). Fridtjof Nansen, som støttet den folkehigieniske linjen, sa det slik: «Øv idræt, men sky sport og alskens rekorder!» *Centralforeningen* og det dominerende syn på idrett som middel ville bruke den til å skape dyktige fedrelandsforsvarere. Man skulle drive idrett for å «vinde øket sundhed og kraft», det man kalte rasjonell idrett og ikke drive med dumdristige og helsenedbrytende kraftprestasjoner. Man innførte også estetiske krav. Vakker holdning og vakker utførelse, god stil, ble sett på som kontrast til uestetiske topprestasjoner i sport.

Mot dette sto det olympiske synet som vektla prestasjoner og konkurranser, individualitet og utvikling. Det var særforbundene som særlig støttet dette synet og under dem idrettsutøverne. *Norges Riksforbund for Idræt* som ble dannet 1910 prøvde gjennom sin første president, Martens, å ivareta begge syn. Likevel ble konflikten etter hvert for sterk. Myndighetene som også hadde grepet inn i 1893 og 1910 gikk inn og støttet *Centralforeningen* og fikk i 1917 opprettet en idrettskomisjon som skulle foreslå nyorganisering av idretten. Men særforbundene slo tilbake på idrettsutøveren i 1919. *Centralforeningen* gikk

i 1920 ut av idretten og ble en forening for fedrelandskjemnskap, friluftsliv og kroppskultur.

Klassekamp og idrett, 1919-1939

Også dette tidsrommet er preget av strid og splittelse. *Norges Landsforbund for Idræt* kjempet mot *Arbeidernes Idrettsforbund (AIF)*, stiftet i 1924. AIF-lederne ville i motsetning til Landsforbundet, bruke idretten for politiske formål. De som var med i AIF-idretten vektla nok mest det sosiale fellesskapet, kameratskapet og et godt sted å være. Men lederne i AIF hadde høyere sosiale og politiske kamppål for idretten. «Ikke trellkår, men frie menn» var bevegelsens motto. Det ga uttrykk for ønsket om sosial og politisk frigjøring. Idretten var et middel i sosialismens tjeneste. I 1933 ble mottoet endret til «Frihet, sunnhet, kultur». Gjennom Hofmo ble målet etter hvert ikke bare å sette idretten inn i en ny ramme, men også å endre idretten selv. Allsidig masseidrett og kamp mot rekordlag og toppidrett videreførte på mange måter *Centralforeningens* program fra århundreskiftet. Idretten ble omorganisert innenfra med nye prinsipper for klasseinndeling etter fysisk alder, vekt på kvinneidrett, opplysnings- og helsearbeid. Sosialistiske leger som Karl Evang, Arne Bruusgaard og brødrene Ingvald og Otto Johansen ville gjennom idrett gjøre en innsats for folkehelsen.

Landsforbundet som var uttrykk for særforbundenes syn hadde samtidig suksess med norsk toppidrett som i mellomkrigstiden gjorde det bedre enn vi har gjort det noen gang, før eller senere. Vi viste verden vinterveien og også i fridrett, boksing og fotball høstet vi triumfer som vi aldri senere har sett maken til.

Idretten under krigen

De tyske okkupasjentene hadde et våkent øye for idrettens verdi som propaganda. Det hadde de vist gjennom forsøket på å bruke 1936-olympiaden i Berlin som fremvisning av det germanske menneske og det tyske rikets overlegenhet. Okkupasjentene ønsket å bruke idretten til å styre befolkningen i ønsket retning. En del norske idrettsutøvere mente at idretten var nøytral og fortsatt kunne drives under okkupasjonen. Enkelte gikk aktivt inn i idrettsarbeidet på tyskernes side. Charles Hoff søkte å organisere en nazistisk bedriftsidrett under mottoet «Hele folket i idrett» som var en variant av Arbeiderpartiets slagord fra 1933 «Hele folket i arbeid». De fleste motsatte seg etter hvert idrett slik tyskerne ønsket den. Idrettsavisen *Sportsmanden* skrev allerede våren 1940 «Man leker ikke i et hus som står i brann». Idrettskonkurranser ble i økende grad boikottet og idrettsbevegelsen innlok under major Helsets ledelse en aktiv kampholdning mot okkupasjentene. Idretten fulgte slik sett prestene og lærerne, og ikke politiet i holdning vis å vis okkupasjentene. Mens store deler av politiet var samarbeidsvillige bl.a. ut fra ønsket om lov og orden, ville ikke idretten akseptere nøytrale konkurranser på okkupert jord. Idrett ble et politisk kampmiddel men nå i nasjonens og ikke i klassens tjeneste, slik AIF hadde ønsket det.

Tønnesson hevder at i tider med sterke samfunnsmessige spenninger og motsetninger i krig og under krigsrykt, styrkes idrettens enhet og samhold. I

Norge er det folkehelse-idealet som da typisk slår ut konkurranse-idealet som samlingsfaktor. Under krigen ble idrett som lek og konkurranse fortrent til fordel for idrett som et forsvarsvåpen mot okkupantene. AIF og Norges Landsforbund for idrett sluttet seg sammen under ledelse av de to «generaler» Olaf Helset og Rolf Hofmo.

Idretten etter 2. verdenskrig

I den første etterkrigsstiden ble idretten sett som et middel til å gjenreise landet. Olaf Helset, som var norsk idretts leder fra 1940 til 1948, betraktet idrett som et nasjonalt, forsvarspolitisk og helsepolitisk virkemiddel. Sammen med den mektige STUI-sjefen Rolf Hofmo representerte han folkehelse-idealet. Frem til midten av 1960-årene kjempet denne fløyen mot de som ville ha en fri, uavhengig og upolitisk konkurranseidrett. Arthur Ruud og Axel Proet Høst, som var de neste NIF-lederne, klarte imidlertid å hindre at idretten ble et middel for alskens gode formål, for arbeiderbevegelse såvel som forsvar. Som STUI-sjef kjempet Hofmo for sine prinsipper og bygde sine anlegg, men han og Helset klarte ikke å dominere idretten etter 1952. Mens Arbeiderpartiet bygde ut velferdsstaten, sto imidlertid idrettsbevegelsen på stedet hvil når det gjaldt medlemstall og tilslutning. Først da den planøkonomiske folkehelse tanken ble erstattet med frivillighets- og begeistringskampanjen knyttet til TRIM ble det fart i saken. Samtidig ble kritikken mot stjerneidretten og særforbundene stadig svakere.

Den spesialiserte toppidrett, men også konkurranseidrett generelt, ble kritisert fra en rekke hold på 1950- og 1960-tallet. Det er nesten utrolig at toppidretten overlevde. Den ble angrepet både fra Hofmo-linjen og det offentlige linje. På bygdene var det den eldre generasjon lærere samt bønder som kritiserte idretten. De var ofte engasjert i avholdsbevegelse, målsak, frilynt ungdomsbevegelse eller kristent arbeid. Særlig utsatt for kritikk var de «unyttige, kunstige idrettene fotball, skøyteløp og hopp». Man aksepterte lettere gymnastikk, langrenn, orientering, svømming og skyting, øvelser som kunne begrunnes rasjonelt. Lek og idrett er uproduktivt, det er arbeidet som adler mannen. Dessuten var man på bygdene kritisk mot det kunstige i idretten, kontakt med naturen var derimot viktig.

Kirken var òg kritisk til idretten. Det var særlig tre ankepunkter: Idretten medførte en passiv tilskuermasse som ofte led av spilleidenskap. Alkohol ble misbrukt på idrettsstevner. Og idrettskonkurransene foregikk ofte på søndager og i kirkeid.

Idretten var også utsatt for intens kritikk fra intellektuelle. Både Sigurd Hoel, Nils Johan Rud og Johan Borgen kritiserte idretten skarpt. Tjiskner-sport var kultursenkende, hevdet Johan Borgen.

Arbeiderbevegelsens idrettsideologer – med Rolf Hofmo, Sigurd Halvorsen, Sverre Helgesen i spissen – kjørte i de første etterkrigsårene hardt på for å ideologisere idretten i folkehelse-tankens ånd. Motivinden ble etter hvert sterk og det hele viste seg på 1950-tallet temmelig dødfødt. Rekordidretten som enkelte kalte den, ble for sterk. Samtidig opplevde man stagnasjon i idretten når det gjaldt tilslutning.

Idrettsrevolusjonen

I 1967 ble TRIM lansert, tippenekkelen ble endret, kontingenten til NIF ble sløyfet og medlemstallet begyner den bratte stigningen. Perioden fra 1967 til 1986 er preget av en eventyrlig utvikling i idretten. Tønnesson kaller det «idrettsrevolusjonen» selv om den går over lang tid. Fra 1965 til 1985 fikk NIF i gjennomsnitt 1188 nye medlemmer og 6–7 nye idrettslag *hver eneste uke*. I 1965 tilsvarte NIFs medlemstall 11 prosent av befolkningen. I 1985 utgjorde det 39 prosent.

Hovedtilstrømningen kom fra barn og ungdom. Det som før hadde vært fri lek ble i økende grad organisert barneidrett. Imidlertid er det ikke tilfelle som mange synes å tro at kvinnene i særlig grad kom med. Av NIFs nye medlemmer 1965–1985 var 60 prosent menn. Mens nesten annenhver mann er organisert i idrett er bare litt over hver fjerde kvinne.

På grunn av anleggspolitikken til STUI (Statens ungdoms- og idrettskontor) med bygging av mange små anlegg spredt rundt om i landet opplevde hele landet sterk vekst i organisert idrett og i medlemskap. Men ble Ola Nordmann mer aktiv? Selv med all publisitet omkring joggebølge og trim er ikke det uten videre tilfelle. Trim og mosjon har utvilsomt økt, men antagelig på bekostning av friluftslivet. Det nasjonale særpreget svekkes, internasjonale strømninger kommer inn og aktiviserer særlig ungdom. Det er derfor snakk om en overgang fra turkultur til idrettskultur, ifølge Tønnesson. Typisk for idrettskulturen er anlegg, arrangementer, konkurranse og formell organisasjon. Idrettsrevolusjonen er altså uttrykk for en vekst i idretten som sosialt og organisert fenomen. Hvorfor gjennomgikk så idretten denne sterke utvikling fra 1967 til 1985? Hvorfor fikk vi idrettsrevolusjonen?

Den første nærliggende forklaring er knyttet til økning i fritid og økede fritidsbehov. Friluftsliv-, fritids- og tidsutnytningsundersøkelsene på 1970- og 1980-tallet viser at det ikke skjer noen vesentlig økning i den samlede fysiske aktivitet.

Derimot hevder Tønnesson at utviklingen i forholdet mellom aldersgrupper må ha spilt en viktig rolle. De store barneskullene koblet med økende innsigt i organisert idrett gir gunstig utvikling i 1960-, 1970- og begynnelsen av 1980-årene. I 1990-årene vil idretten ha befolkningsstrukturen mot seg igjen.

Bosetingsmønsteret spiller dessuten en viktig rolle. De nye tettsteder og bomiljøer som ble skapt i etterkrigsstiden dannes og utvikles med idrett som viktig miljøskaper.

Arbeidsmiljøene var også med på å skape idrettsrevolusjonen. Tallet på bedriftsidrettslag ble fordoblet under idrettsrevolusjonen. Nye arbeidsmiljøer innen funksjonær og tjenesteytende næringer ga bedre vekstvilkår enn mange av de tradisjonelle arbeidsmiljøene. Økende privat velstand bør også nevnes. Folk fikk råd til å kjøpe sportsutstyr, reise til stevner og bidra på ulike vis økonomisk.

Likestilling mellom kjennene bidro dessuten til å åpne dørene for jenter inn i nye idretter, ikke bare gymnastikk og håndball som før.

Det andre hovedelementet i Tønnessons forklaring er myndighetenes satsing på anleggs- og organisasjonsbygging. Idretten får fra 1965 en stadig større andel av tippeoverskuddet og kommunepolitikere fikk anledning til å investere det i lokal trettanlegg.

En viktig forutsetning for det som skjer under idrettsrevolusjonen er utvilsomt at idretten makter å holde sammen i én organisasjon og ikke ble revet i stykker av indre konflikter eller konflikter med myndighetene. Man fremmet bevisst en ideologi om at idretten er en. Ulike idretter, topp og bredde hører sammen i én og samme organisasjon. Tønnessons forklaring av idrettsrevolusjonen har altså hovedvekt på sosiale og politiske faktorer. De nye bomiljøene og deres behov for aktivitet og miljø går godt i spenn med den politiske satsingen på anleggsbygging. Idrett som miljø- og aktivitetsskaper i det moderne lokalsamfunnet blir en slags samlende forklaringsmekkel.

Tønnessons skildring av det som skjer frem mot midten av 1985 er på mange måter skissemessig, og er samlet under ett hovedproblem: kampen mot kommersialiseringen. Skaset-epoken er mer enn noe annet preget av kampen mot den eksplosjonsartede økonomiske investering i idretten fra markeds-krefte. Sponsorer truer med å kontrollere utøvernes valg av utstyr, stevne-deltagelse, måte å fremtre på. Idrettslagene drives i økende grad som butikk med investorer utenfra. De store stevnene, også i Norge, dirigeres av profesjonelle internasjonale selskaper som McCormack.

Skaset og andre ledere forsøker i denne situasjonen ikke å kjempe mot kommersialiseringen som sådan. «If you can't beat them join them!» Idretten forsøker selv å utnytte idrettens markedsverdi. Det er i orden med økende pengeomsättning i idretten, men det er idretten selv som skal nytte godt av pengene og ha kontrollen med det som skjer. Om idretten vil få kontroll over sin egen fremtid eller om den i økende grad vil kontrolleres av media og markedskrefter gjenstår å se.

Hovedlinjer og innvendinger

Det ble den engelske sporten som seiret. På mange måter er dette en gåte - iverfall for Norges vedkommende. Om vi ser på de store linjer i nyere norsk idrettshistorie slår det en at den moderne idrett i form av den engelske sport slett ikke passet Ola Nordmann. Mens vikingetidens idrett passet som hånd i hanske til den tids samfunn og idealer, var moderne idrett med vekt på konkurranser og spesialisering fremmed for det norske samfunn, som i forrige århundre var dominert av en konservativ embedsstand og tradisjonsbevarende bønder. I Norge hadde vi ingen fritidskultur som i det engelske aristokrati eller den borgerlige middelklassens individuelle konkurransenstilling.

På mange måter representerer den moderne engelske sport samme sosiale kosmologi som den vi finner i den typiske liberalisme fra Locke til Hobbes. Galtung (1982) forkaster moderne toppidrett ut fra dette. Klart nok er det at idrett og liberalisme passet dårlig både for bondekultur og embedsvelde i forrige århundre. I vårt århundre har både arbeiderbevegelse, kirke, og intelligentsia ut fra ulike motiver bekiempet den individualistiske konkurranseidretten. Det er på denne bakgrunn litt av en gåte hvordan idretten i denne form ikke bare har overlevd, men utviklet seg til å bli den største folkebevegelse i moderne tid. Jeg synes ikke disse paradoksale forholdene er godt nok gjort rede for i Olstad og Tønnessons verk.

NS!

Bevidt i ut

For samfunnsvitene er etterkrigsperioden og særlig idrettsrevolusjonen kanskje det mest interessante fordi det bringer oss mer direkte i kontakt med dynamikken i de samfunnsmessige drivkreftene. På mange måter blir idrettsrevolusjonen og de siste års utvikling temmelig blekt beskrevet, selv om forklaringen som Tønnesson går på idrettsrevolusjonen er spennende i sin kompleksitet. Men Tønnesson går glipp av det som Korsgaard som idrettsforsker har grepet bedre i den danske utviklingen, nemlig dynamikken i idrettens utfoldelse i de siste 20 år. Det skjer en oppsplitting i aktivitets- og konkurranseformer, nye ideologiske strømninger, innovasjoner, teknologisk utvikling av utstyret, ekstreme konkurranseformer, en machiavellisk hensynsløshet i valg av midler, etiske kriser. Ikke minst kommer media inn og forvandler kjedelige randsoneidretter til spennende mediashow (kombinert, skiskyting). Rampelyseffekten fra media fokuserer vinnerne, mens taperne blir stående i mørket. Det betyr at vinnerne ikke bare får ære og status, men også penger fra markedets investorer. Idrett, media og penger inngår nye og interessante, ofte ikke planlagte forbindelser.

Mye av dynamikken i den moderne idretten skjer imidlertid utenfor den organiserte idrettens kontroll. Siden Tønnesson skriver den organiserte idrettens historie, in casu NIF, har han falt for fristelsen til å fokusere for mye på det som skjer på dette planet, med den følge at han går glipp av den røre, det liv, de prosesser og de mønstre som danner seg nedenfra i idretten og i allianser med nye partnere. Konkret blir sammenføyningen av idrettens hovedproblemer de siste 10 år «kampen mot kommersialiseringen» en altfor smal basis for å forstå det som skjer, også i organisert idrett.

Erns
har også

Forklaringsprinsipper og modeller

Jeg har lagt vekt på de ideologiske konflikter i norsk idrett. Dette er ikke tilfældig. Muligens er dominansen av ideologi typisk for den norske væremåten. I særdeleshet er ideologiske konflikter dominerende i norsk idretts-historie. Olstad og Tønnesson har bygd opp sin idrettshistorie ut fra antagelsen av at ideologiske konflikter er det mest gjennomgående og dominerende trekk ved norsk idretts historie. Selve hovedkonflikten, som går igjen i mange varianter og forklæringer, er konflikten mellom de som ser på idrett som et middel til noe annet, og de som ser på idretten som et mål i seg selv.

Overraskende for mange er at den tilsynelatende harmoniske idrettsbevegelsen, med «idretten er en» som et sentralt slagord, i så stor grad har vært preget av konflikter og i sitt norske vesen er styrt av en uforsonlig konflikt mellom nytte og frihet. Man kunne betrakte dette som en variant av konflikten mellom utilitaristisk og deontologisk moralteori, men jeg skal la det aspektet ligge.

Når det gjelder forklaringsmodeller varierer forfatterne mellom aktor-orienterte og mer strukturelle og systempregede tilnæringer. Tønnessons forklaring av hvorfor idretten i Norge under krigen tok den retning den tok er i stor grad avhengig av en bestemt aktor og hans opptreden, nemlig Olaf Helset. Forklaringen av idrettsrevolusjonen bygger mer på strukturelle og dynamiske forklaringer enn på prinsipper.

I sosiologisk perspektiv trer de ulike epoker klarest frem i lys av noe ulike modeller: *Sentrum-periferi* er de typiske trekk i *forrige århundre* der engelsk sport dominerer overklassen i byene og polariseres i forhold til landsbygd og småsteder der skyting og turn dominerer.

Klassekonflikt dominerer i mellomkrigstiden der idrett blir redskap i klassekampen og politikk for ALF-idretten.

Både i forrige århundre og under krigen er nasjonalistiske idéer dominerende. Nasjonal solidaritet blir et nøkkelord, målet blir å styrke landet både idrettslig, fysisk og moralsk.

Utviklingen av idretten i etterkrigstiden blir svært kompleks og det kreves flere modeller for å gripe den. Aktør-orienterte modeller vil være hensiktsmessige for å få grep på en god del av det som skjer både knyttet til utvikling av nye behov, nye aktiviteter og nye organisasjonsformer.

Avslutning

Olstad og Tønnessons norske idrettshistorie vil bli en kilde som samfunnsvitene vil kunne øse av i fremtiden. Historikere vil ha en referanseramme å forholde seg til når det gjelder idrettens plass i den historiske utvikling. Verket vil bringe idretten inn på samfunnsviternes bane på en helt annen måte enn før.

Utviklingen i Norge er dermed i ferd med å komme på høyde med en internasjonal utvikling. Både ved universitetenes historiestutttet og ved idrettshøgskolene får idrett bredere plass i en rekke land. Muligens er idretten dermed i ferd med å få den plass den fortjener. Historisk orienterte sosiologer har indirekte (Weber og Marx) og direkte (Elias) levert viktige bidrag som ser idrett som noe mer enn et randsonfenomen som kan plasseres bakerst i historiens vognlog. Hvor langt fremover i historiens tog idretten kommer til å få plass, gjenstår det imidlertid å se.

Noter

1. Det finnes etter hvert en rekke tidsskrifter innenfor idrettshistorie og idrettssosiologi. Nedenfor er en oversikt over de som finnes på bibliotekt på Norges Idrettshøgskole:

<i>Idrettshistorie</i>	<i>History of physical education and sport</i> , Tokyo
<i>The British Journal of Sports History</i> , London	<i>International Journal of the history of sport</i> , London
<i>Canadian Journal of History of Sport and Physical Education</i> , Windsor, Ontario	<i>Journal of sports history</i> , University Park, Pennsylvania
<i>HISPA bulletin</i> , Köln	<i>North American Society for Sport History. Proceedings and Newsletters</i> , University Park, Pennsylvania
	<i>Siden sist</i> , Oslo
	<i>Sozial- und Zeitsgeschichte des Sports</i> , Köln
	<i>Stadion</i> , Leiden

Idrettssosiologi

- ARENA. *Newsletters*, Norfolk, Virginia
- Arna review, Norfolk, Virginia
- International review for the sociology of sport*, Munich
- International review of sport sociology, Warszawa
- Journal of sport behavior*, Mobik, Alabama
- Journal of sport and social issues*, Norfolk, Virginia
- Sociology of sport journal*, Champaign, Illinois
- Sport sociology bulletin*, Park Forest South, Illinois

Litteratur

- Bjarnason, Björn (1905): *Nordboernes legemlige uddannelse i oldtiden*. København: Prior
- Betts, John Rickards (1953): «The Technological Revolution and the Rise of Sport, 1850-1900» in: *Mississippi valley historical review*, Vol. 40, no. 2:231-256
- Betts, John Rickard (1974): *America's sporting heritage: 1850-1950*. Reading, Mass.: Addison-Wesley
- Butler, A. J. (1975): *Sport in Classic Times*. Los Altos, Calif.: William Kaufmann
- Diem, Carl (1967): *Weltgeschichte des Sports*. Stuttgart: Cotta
- Edwards, Harry (1973): *Sociology of Sport*. Georgetown: The Dorsey Press
- Eichenberg, Henning (1979): *Der Weg des Sports in die industrielle Zivilisation*. Baden-Baden: Nomos. 2. Aufl.
- Engelstoft, Laurids (1981): *Om den pris oldtidens scandinaver satte paa legensøvelser. Meest med hensyn til Nationalopdragelsen*. Scandnavisk Museum 1802. (Utgitt av STUI, Oslo)
- Galtung, Johan (1982): «Sport as Carrier of Deep Culture and Structure». *Current Research on Peace and Violence* 2-3:133-143
- Gardner, Paul (1974): *Nice guys finish last. Sport and American life*. London: Lane
- Gassett, Ortega y (1955/56): «Über des Lebens sportlich-festlichen Sinn. In: DSB (Hrsg.): *Jahrbuch des Sports* 9-20. Frankfurt
- Gutmann, Allen (1978): *From Ritual to Record. The nature of modern Sports*. New York: Columbia University Press
- Harris, H. A. (1972): *Sport in Greece and Rome*. London: Thames and Hudson
- Harris, Janet C. and Roberta J. Park (1983): *Play, games and sports in cultural contexts*. Champaign, Illinois: Human Kinetics
- Hofmo, Rolf (1937): *Folkeidrett, borgerlig idrett, arbeideridrett*. Oslo: Det norske arb.part. forl.
- Huizinga, Johan (1956): *Homo Ludens. Om kulturens opprinnelse i leg*. København: Gyldendal
- Korsgaard, Ove (1982): *Kampen om kroppen. Dansk idretts historie gjennom 200 år*. København: Gyldendal
- Krockow, Christian Graf von (1972): *Sport und Industriegesellschaft*. München: R. Piper & Co.
- Larsen, PETER (1979): Med ALF-stjerna på brystet. Glimt fra norsk arbeideridrett. Oslo: Tiden Norsk Forlag
- Lenk, Hans (1972): «Sport in Philosophischer Sicht», in: Gruppe, Omno et al. (hrsg.): *Sport im Blickpunkt der Wissenschaften*. Berlin: Springer-Verlag
- Lindroth, Jan (1974): *Idrottens väg till folkrörelse. Studier i svensk idrottsrörelse till 1915*. Uppsala: Studia historica Uppsaliensia, 60
- Lindroth, Jan (1975): *När idrotten blev folkrörelse*. Stockholm: Raben & Sjögren
- Lukas, Gerhard (1969): *Die Körperkultur in frühen Epochen der Menschheitsentwicklung*. Berlin: Sportsverlag
- Lukas, Gerhard (1982): *Der Sport im alten Rom*. Berlin: Sportsverlag
- Lyng, John (1937): *Norsk idrett - fra hobby til samfundssak*. Oslo: Cappelen

- Mandell, Richard D. (1984): *Sport: a cultural history*. New York: Columbia University Press
- Mangan, J. A. (1981): *Athleticism in the Victorian and Edwardian public school: the emergence and consolidation of an educational ideology*. Cambridge: Cambridge University Press
- Nordahl, Gunnar og Odd Tyrhiell (1961): *Norsk idrett gjennom hundre år. 1861-1961*. Oslo: Aschehoug
- Olstrand, Finn (1987): *Norsk Idrettshistorie. Bd. 1. Forsvar, sport, klassekamp 1861-1939*. (Utgitt i samarbeid med Norges Idrettsforbund.) Oslo: Aschehoug
- Patkisson, Göran (1973): *Idrottens historia i Sociologisk belysning*. Stockholm: Utbildningsförlaget
- Riordan, James (1977): *Sport in Soviet society. Development of sport and physical education in Russia and the USSR*. Cambridge: Cambridge University Press
- Russel, Bertrand (1935): *In praise of idleness*. London and New York
- Sandblad, Henrik (1985): *Olympia och Valhalla. Idéhistoriska aspekter av den moderna idrottsrörelsens framväxt*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Internat.
- Tønnesson, Stein (1986): *Norsk Idretts-historie. Bd. 2. Folkehelse, trinn, stjerner 1939-1986*. (Utgitt i samarbeid med Norges Idrettsforbund.) Oslo: Aschehoug
- Vaage, Jakob (1972): *Skinnakerkunsten i det 19. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget
- Vaage, Jakob (1979): *Stienes verden*. Oslo: Hjemmenes Forlag
- Wahlqvist, Carl (1978): *Vikingarnas vilda lekar. En tid för idrott*. Stockholm: Norstedt

Summary

Norwegian Sports History

Gunnar Breivik

The article gives an overview over the research situation in the history of sports. Sports have in the Judeo-Christian Western tradition been looked upon as non-serious, belonging to the toy department of life. Little research has been done in most countries to assess the historical and sociologic importance of sports. The best-studied periods and areas are the Greek and Roman sports in classical times and the modern European and American sports from 1850 to the present. Sports in the Middle Ages and early modern time and sports in other cultures are not well developed research areas, even though there is ample evidence of flourishing sports activities.

Some earlier studies of sports among the Norwegian Vikings have not been followed up by more thorough modern research. Research in Norwegian sports

history has been concentrated on the history of skis and skiing, the development of organized sports in Bergen and Trondheim from 1850 to 1920, and the working class movement's political use of sports in the 1920s and 1930s.

Finn Olstad and Stein Tønnesson have in a new two-volume work given an excellent critical presentation of organized sports in Norway from 1861 to 1986. This will be the standard reference work for new research in the history and sociology of Norwegian sports. In accordance with the Norwegian national character the sports history in Norway is dominated by an ideologic conflict. Strong groups have seen sports as a means to external ends (military, political, health-care, etc.). Other groups have stressed sports as an autotelic activity (English sport, Olympic Movement). Exercise and modern competitive

sports are autotelic and have dominated the stage in recent years, even though the Norwegian national character seems to favor a heterotelic view of sports. This gives the development of modern sports in Norway a certain paradoxical character.

Since 1967 a long 'sports revolution' has made sports the largest mass movement in Norway, with 1.6 million members in the Norwegian Sports Federation. A

large part of modern sports activity occurs in unorganized sports: individually, in informal groups, in health clubs, etc. A differentiation and pluralization of sports into new forms is taking place. The historical perspective needs help from sociologists and other social scientists to explain the new developments in sports, in Norway as well as other countries.

2 bøker i serien KVINNERS LEVEKÅR OG LIVSLØP

Lisbeth Holledahl

HVA MUTTER GJØR ER ALLTID VIKTIG

Om å være kvinne og mann i en nordnorsk bygd i 1970-årene.

Forfatteren tegner et liv fullt portrett av et lite sted i Nord-Norge, hvor hun viser hvordan nye kvinne- og mansroller oppstår: En gang kunne «ei dyktig kjerring klare seg med en dotr til mann, men ikke omvendt.» Holder de driflige kvinnfolkene på å bli bare sine menns koner? spør forfatteren. Kr. 176,-

Hanne Haavind

LITTE OG STOR

En bok om mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter.

Hvordan står det til med omsorgsveven i småbarnsfamilier? Hvilke betingelser byr familien et lite menneske i utvikling? Det er slike spørsmål denne boka vil gi svar på. Samtidig blir fremstillingen en kritikk av eksisterende psykologisk teori om barns utvikling i familien. Kr. 198,-

UNIVERSITETSFORLAGET

